

Tokai Zita Mária

Adatok a Malo Koreново kerámia délnyugat-dunántúli megjelenéséhez¹

E munkával köszöntöm dr. Horváth Lászlót születésnapja alkalmából.

Bevezetés

A magyar kutatás számára kevésbé ismert Malo Koreново kerámia Horvátország északi, északkeleti részén terjedt el, valamint átnyúlik Magyarország dél-nyugati területére is. Elsősorban tehát a horvátországi kutatásokra és leletanyagra támaszkodhattunk a Malo Koreново megismerése során. Magyarországon sokáig csak Becsehelyről ismertünk ilyen leleteket, az 1975–76-ban végzett kis felületű ásatások alapján, ám az M7 autópálya építését megelőző régészeti feltárások alkalmával, Zala megyében több lelőhelyen is napvilágra kerültek Malo Korenovohoz tartozó leletek. A Malo Koreново leletanyagokra vonatkozó terminus jelen ismereteink szerint nem tisztázható pontosan, ezért a továbbiakban „csak“ Malo Korenovoként szerepel. A kutatás a típus, a csoport és a kultúra fogalmát is használja. A horvátországi anyagra vonatkozó véleményeket az alábbiakban ismertetem. Sajnos a törzsterületi anyagokról írott publikációkban nem térnek ki részletesen a lelőhelyek ismertetésére, az azokon talált más jellegű leletek bemutatására, és a Malo Koreново kerámia kontextusára. Így fordulhatott elő, hogy pl. Z. Marković szerint Kaniška Ivan még együtt élt a Starčevo a Malo Koreново kultúrával, amelyet a Malo Koreново kultúra kezdeti időszakának tekint, és az élettartalmát pedig 500-600 évre teszi (Marković 1994, 144–146). E véleményhez feltehető lenne tehát az a kérdés, hogy ha egy kultúra ilyen hosszú élettartamú, akkor miért ismerünk tőle ilyen kevés leletanyagot és lelőhelyet? Mostani ismereteink szerint túlzott állításnak tarthatjuk ezt a hosszú élettartamot és az eddig közöltek alapján talán a kultúra fogalom használatát is. A további – hazai és horvátországi – ásatási eredmények vihetnek majd minket közelebb a Malo Koreново megismeréséhez.

Kutatástörténet

A Malo Koreново leletanyag kutatástörténetének első lépései Stjepan Vuković nevéhez köthetők, aki 1956–1957-ben végzett ásatásokat a Bjelovar közelében fekvő Malo Koreново település Dabrovac, Galovac és Vojvodinac nevű lelőhelyein. Az ott napvilágra került leleteket ő egy addig ismeretlen neolitik kultúrának tartotta. 1961-ben S. Dimitrijević is végzett itt feltárást, majd publikálta az új leletanyagot, amelyet lokális egységnek határozott meg Horvátországon belül, és a nagy európai Vondalíszes kultúrkör részének tekintette (DIMITRIJEVIĆ 1961, 17, 79). Majd átnézte a korábbi ásatások anyagait, és megállapította, hogy a Budinšćinaról az 1880-as években S. Ljubić kisebb szondáiból előkerült leletek egy része is ehhez az egységhez sorolható. Kérdéses volt, hogy önálló kultúrának, vagy csak típusnak tekinthető-e a Koreново leletanyag (DIMITRIJEVIĆ 1969, 60–62). Szórványosan később újabb lelőhelyek jelentek meg, ahol Korenovohoz sorolható leleteket is találtak: 1966-ban Dragica Iveković Tomašica-Ravnicét tárta fel, majd tíz évvel később S. Dimitrijević és A. Durman Garešnica közelében Kaniška Iva-t. Ezután, 1978-ban változtatott Dimitrijević korábbi terminológiáján és a Vondalíszes Kerámia kultúra Koreново típusa helyett bevezette a Koreново kultúra fogalmát (DIMITRIJEVIĆ 1978, 76–81, 121–122). 1979-ben Tomašica-Berek néven az Ilova folyó csatornájának ásásakor bukkantak újabb településre. A Malo Koreново lelőhelyek zömén azonban nem volt feltárás, kisebb méretű földmunkák és terepbejárások alkalmával figyeltek meg és gyűjtöttek össze leleteket. Ilyen például Drljanovac környékének feltérképezése is, amely egy amatőr régésznek, Đuro Jakšekovićnak köszönhető. Ő több

éven keresztül tanulmányozta a város körzetét, és számos lelőhelyet fedezett fel. A kultúra összefoglalását és önálló voltát 1993-ban Tihomila Težak-Gregl írta meg kisebb monográfiájában (TEŽAK-GREGL 1993), majd 1994-ben Zorko Marković foglalkozott vele (MARKOVIĆ 1994).

A magyar kutatás elsősorban Kalicz Nándor nevéhez köthető (KALICZ 1977, 119–120; KALICZ 1978–79, 201–203; KALICZ 1983–84, 273–274; KALICZ 1988a, 110, 114; HORVÁTH–KALICZ 2003, 17–20). 2003-ban Tokai Zita Mária foglalta össze a Malo Korenovo kultúra magyarországi leletanyagáról írott szakdolgozatában az addig ismert leleteket (TOKAI 2003), valamint e témáról a szerző és P. Barna Judit is tartott előadást az Őskoros Kutatók IV. Összejövetelén Debrecenben.² Magyarország délnyugati részéről, Zala megyéből ismerünk Malo Korenovohoz köthető leletanyagot, elsősorban Becsehely–Bükkaljai-dűlőből, melyet Kalicz a rövidség kedvéért első megnevezése után később Becsehely I néven is használtak (KALICZ 1976, 287; KALICZ 1977, 119–120; KALICZ 1978–1979, 201–203; KALICZ 1983–84, 273–274; KALICZ 1988a; KALICZ 1988b, 110, 114), valamint Petrivente – Újkúti-dűlőből (HORVÁTH–KALICZ 2003, 17–20) és csekély számban Sormás két lelőhelyéről, Törökföldről (P. BARNA 2005, 22–23) és Mántai-dűlőből.³

Elterjedési terület és a Zala megyei lelőhelyek

A Malo Korenovo leletanyag Horvátország északi és észak-keleti részén, a Dráva és a Száva közötti területen terjedt el, amely a Pannon régiót és Szlavóniát foglalja magában. Leőhely koncentráció figyelhető meg a Lonja – Ilova folyók alföldjén Moslavina térségében, Bjelovar, Kutina, Garešnica és Vitrovitica környékén. Našice községe az elterjedési terület keleti határát jelöli, a Szávától délre, Turopolje közelében feltárt Staro Čiče lelőhelye a délit, a magyarországi lelőhelyek pedig az északi szélét. Egyetlen lelőhely, Budinščina fekszik csupán a Horvát Zagorjen, vagyis felföldön, amely az eddig ismert legnyugatibb előfordulása. Mivel Kalnik és Medvednica térségében – közvetve a Malo Korenovo területen – Malo Korenovo alapon jelenik meg a Sopot kultúra Brezovljani típusa, ezért ezek alapján feltételezhető, hogy Szlavónia keleti részén is kerülhetnek elő Malo Korenovohoz tartozó leletek, vagy Malo Korenovo hatását tükröző elemek. Déli irányú kapcsolatát mutatja a Zadar (Zára) mellett fekvő Smilčić lelőhelyének késő Danilo kultúrához tartozó rétegéből előkerült nyolc darab tipikus Malo Korenovo import kerámia (DIMITRIJEVIĆ 1979, 311, 331; TEŽAK-GREGL 1993, 14, 61, 63).

A következőkben a Malo Korenovo anyag északi elterjedési határát adó, az elmúlt évek során Zala megyében napvilágra került Malo Korenovo leleteket is tartalmazó lelőhelyeket ismertetem röviden:

Becsehely–Bükkaljai-dűlő (Becsehely I.): A lelőhely Zala megye déli részén, Becsehely községtől keletre, a Borsfa-patak és Vervölgy árok által határolt, észak-kelet – délnyugat irányú alacsonyabb dombháton fekszik, amely az Alpok előterében húzódó észak-déli irányú útvonal sávjában van. A lelőhely már korábbról ismert volt. Az 1930-as években Tompa Ferenc végzett kisebb kutatást, amelyből a Nemzeti Múzeumba kerültek Dunántúli Vonaldíszes Kerámia kultúrához tartozó (továbbiakban DVK) és Lengyeli jellegű cserepek (KALICZ 1988a, 223). Ezekre alapozva Kalicz Nándor többször bejárta a területet és megállapította, hogy egy 5–7 hektár nagyságú intenzív telep kell számolni. A helyszínen 1975, majd 1976 során folytatott kisebb szondázó ásást és mintegy 400 m² területet tárt fel. Ekkor a DVK töredékek mellett az előzőleg várt Lengyeli kultúra leletei helyett Sopot kultúrához tartozó leletanyagot, és Magyarország területén először Malo Korenovohoz sorolható kerámia-töredékeket talált. A feltárt leletanyagot Becsehely I, ill. Bükkaljai-dűlő néven publikálta (KALICZ 1976, 287; KALICZ 1977, 119–120, 211–212; KALICZ 1978–1979, 201–203; KALICZ 1983–84, 271–293; KALICZ 1988a, 223; KALICZ 1988b, 110, 114).

Az M7-es autópályához tartozó egyik kapcsolódóút nyomvonalán, amely északnyugat-délkelet irányba szeli át a lelőhelyet, 2003–2004-ben 9.800 m² nagyságú területet tártunk fel, amelyen 1.242 objektumot figyeltünk meg és bontottunk ki. A terület lefedettsége és az objektumok mélysége az átlagosnál sokkal nagyobb – csakúgy mint a korábbi feltárás során – rendkívül intenzív telepjelenséggel volt dolgunk. A teljes lelőhelyet a felszíni jelenségek alapján a korábbi 5–7 hektárral szemben már több mint 9 hektár nagyságúra becsüljük. Az itt feltárt objektumok közel 90%-a a neolitikumhoz sorolható. Legelőször a kora neolitikum idején kis számban a Starčevo kultúra emberei telepedtek le. A középső neolitikumban éli virágkorát a lelőhely, ezt az időszakot a DVK Keszthely csoportja, a Sopot kultúra és a Malo Korenovo leletek képviselik, valamint importként Zseliz és Šarka típusú töredékek is előkerültek. A késő neolitikumba a legkorábbi Lengyeli időszak Séi horizontjának kevés leletanyaga és Butmir típusú kerámia-töredékek datálhatók. További korokban is számolhatunk itt megtelepedéssel: a középső rézkori leletek a Balaton-Lasinja kultúrához, a késő bronzkoriak pedig az Urnamezős kultúrához köthetők, szórványként kevés római kori és Árpád-kori töredék is napvilágra került (HORVÁTH 2005, 175–176).⁴

Petrivente–Újkúti-dűlő: A lelőhely Nagykanizsától 13 km-re nyugatra, Petrivente községtől északra terül el. A lelőhelyet a tervezett M7 autópálya nyomvonala kelet-nyugati irányban szeli át, kelet felé az Újkúti-patak árterénél, a nyugati irányban pedig a petriventei bekötőútnál ér véget. A helyszínen a terepbejáráson kívül geofizikai felmérés is történt. A megelőző feltárási munkákra 2000–2002 között került sor, összesen 38.360 m²-nyi területen, ahol 1.474 objektum lett feltárva.⁵ Feltételezések szerint ez a teljes lelőhely 1/5 részét teszi ki. A leletek zöme a középső neolitik DVK Keszthely csoport és a Sopot kultúra idejére datálható, valamint jelentős számban Malo Korenovohoz köthető leletek kerültek napvilágra. Importként néhány kerámiatöredék Zselíz, Stichband és Vinča kultúrákhoz tartozik. A rézkort a Proto-Boleráz időszakra keltezhető anyag képviseli, kevés szórványként pedig késő avar és Árpád-kori töredékek is jelentkeztek (HORVÁTH 2003b, 191; HORVÁTH 2004, 254–255; HORVÁTH–KALICZ 2003, 5–29).

Sormás–Török-földek: A lelőhely Nagykanizsától 6 km-re nyugatra fekszik, Sormás határában a Mántai-patak partján. 2002–2003-ban az M7 autópálya építését megelőző feltárás során összesen 27.700 m² területen 446 objektumot tártak fel.⁶ A leletek zöme a középső és késő neolitikum fordulójára és utóbbi elejére, a Sopot kultúra és a legkorábbi Lengyel kultúra Séi horizontjának idejére datálható. Kisebb számú leletanyaggal a kora neolitik Starčevo kultúra, a középső neolitik DVK Keszthely csoportja és a Malo Korenovo, a középső rézkori Balaton-Lasinja kultúra és a Tüzdelt-barázdás díszű kerámia, valamint a késő bronzkori Halomsíros kultúra képviselteti magát. A lelőhely legfiatalabb leletei a késő középkorra keltezhetők. A lelőhelyen importként megjelenő hét darab Malo Korenovo töredék közül öt Sopot kultúrához tartozó gödörből került elő, egy az egy kora Lengyeli körárok belső körárkából, a hetedik pedig egy zömében kora Lengyeli kultúrát tartalmazó objektumból. E két kora Lengyeli objektumból napvilágra kerültek még másodlagos helyzetben levő DVK kerámiatöredéke is, valamint a DVK Keszthely csoportjának kis telepe a lelőhely ezen részére koncentráldott, így ezzel magyarázza P. Barna Judit itt a két Malo Korenovo kerámiatöredék másodlagos jelenlétét (BARNA 2005, 17–36).

Sormás–Mántai-dűlő: Sormás határában, a Mántai-patak keleti partján fekszik a lelőhely, szemben a Török-földekkel. 2002–2003-ban az M7 autópálya nyomvonalán végzett megelőző régészeti ásatás során itt 23.700 m² területen 554 objektumot tártak fel⁷ (STRAUB 2004, 287). A legelső leletek a DVK idejéből valók, korábbi Vonaldíszes és Keszthely cso-

porthoz tartozó kerámiák kerültek itt napvilágra. A legintenzívebb megtelepedés a középső és késő neolitikum fordulóján és utóbbi elején, a Sopot kultúra és a legkorábbi Lengyel kultúra Séi horizontjának idején volt. Kisebb számú leletanyaggal a középső rézkor, a kora bronzkor képviselteti magát, valamint egy LT C1 korú kelta telep került itt napvilágra. A lelőhelyen importként megjelent nagyon csekély számú Malo Korenovo töredék is.⁸

Leletanyag

Kerámia

A Malo Korenovo leletanyagának zömét kerámiatöredékek adják, melyeket a soványítás alapján két nagy csoportba sorolunk: durva és finom kerámia. A durva kerámiák jellemzően vörös és szürke színűek, oxidációs égetésűek, homokkal és kavicsal soványítottak. A finom kerámiák színe szürke és fekete, a törésfelületük zömében vörösesbarna színű, soványítóanyagként pedig homokot használtak. Težak-Gregl szerint a Korenovo kultúra finom kerámiáinak zöme mindkét égetési eljárás alkalmazásával készült: az égetés kezdetén oxidációs, a végén pedig redukációs módszert használtak, és ezek együttes hatásának eredménye lett a sötétszürke színű, vörösesbarna törésfelületű leletanyag (TEŽAK–GREGL 1993, 68). Ez az állítás azonban technikailag elfogadhatatlan, mert így szétrobbantak volna az edények. Feltehetőleg oxidációs égetésű kerámiákkal van dolgunk, a sötétszürke színt pedig a füsttel magyarázhatjuk (TOKAI 2003, 22).

A magyarországi leletanyagot a jellegzetesen karcolt díszítés alapján tudjuk elkülöníteni – ezekre később bővebben kitérek –, melyeket szinte kivétel nélkül a finom kerámián alkalmaztak díszítőelemként. Így csak a finom kerámia edényformáit tudjuk bemutatni a Težak–Gregl-féle csoportosítás szerint, amit a horvátországi leletanyag alapján alakított ki (TEŽAK–GREGL 1993).

Tálak, csészék

A finom kerámiák vezető formáját a tálak adják, amelyek méretben, profilban és perem-kiképzésben térnek el egymástól. 4-féle tálformát különíthetünk el, ezeket pedig további altípusokra oszthatjuk.

1. *Gömbös tálak* (2. kép 1–7b): Megkülönböztetünk mély gömbös tálakat és csészéket, erősebb vagy enyhébb S-profillal (TEŽAK–GREGL 1993, 22, 69, T. 1/1, T. 1/2, T. 1/3), valamint gömb vagy félgömb alakú tálakat egyenes vagy gömbös fenékkal (TEŽAK–GREGL 1993, 22–23, 69, T. 1/4, 1/5, 1/6). A Malo Korenovo leletanyagban a nagyon mély, és a valamelyest sekélyebb tálak is megjelennek, amelyek

magassága 10–20 cm közötti. Míg a gömbös tálak a szájánál beszűkülnek, addig a félgömbösek szájának átmérője nagyobb, vagy megegyezik a has szélességével. Az edény legszélesebb részén gyakran bütykök vagy fülek ülnek. Ezek a kerámiatípusok a Malo Korenovo teljes fejlődési szakaszában megvannak.

2. *Bikónikus tálak* (3. kép 10–11): Ezek között is két típus különíthető el. Az egyik a mély bikónikus tálakat tartalmazza, alacsony hengeres nyakkal és egyenes peremmel, a vállon gyakran fülekkel (TEŽAK-GREGL 1993, 22–23, 69, T. 2/2). A másik típus homorú felső részű, enyhén kihajló peremű bikónikus táltípus (TEŽAK-GREGL 1993, 22–23, 69, T. 2/1, T. 2/3). Míg az első típus a Malo Korenovo korai fázisára, addig a második típus a klasszikus időszakának a végére jellemző, és a szomszédjától, a Sopot kultúrától vethette át.

3. *Csótálpas tálak* (4. kép 1–3b): A tálak formája alapján alakíthatunk ki altípusokat: kónikus, bikónikus vagy enyhén S-profilú. Malo Korenovo csótálpas tálainak a formája valahol a Starčevo és a Sopot forma között helyezkedik el fél úton, de inkább a késő Starčevo formához áll közelebb (TEŽAK-GREGL 1993, 23, 69, T. 2/5). Ezek gyakran díszítetlenek, de néhány darabon karcolt zezzug minta látható a talp-részen (TEŽAK-GREGL 1993, T. 3/3, T. 14/7).

4. *Lapos tálak*: A lekerekített gömbös aljú, kónikus tálak tartoznak ide, amelyek vállán gyakorta kis bütykök ülnek (TEŽAK-GREGL 1993, 23, 69, T. 2/6). A Malo Korenovo horvátországi leletei között csak díszítetlen példányok kerültek napvilágra, a magyarországi anyagban pedig díszített darabok is felbukkantak.

Amforák

A gömbös hasú, alacsony cilindrikus nyakú és a has legszélesebb részén bütykökkel díszített amfóra forma jellemző (4. kép 4–6b) (TEŽAK-GREGL 1993, 23, 69, T. 2/4). Ez a típus a klasszikus Vonaldíszes Kerámia kultúrájának gyakori formája.

Fazekak

Eddig csupán a mély, kónikus fazéktípust lehet e csoportba sorolni, amelynek nincs kihangsúlyozva a nyaka, a pereme pedig egyenesen levágott. E típusra jellemző, hogy a has legszélesebb részén apró bütykök ülnek (TEŽAK-GREGL 1993, 23, 69, T. 2/7). Mivel ez a forma csak a durva kerámia között jelent meg, így hazánk területéről eddig ismeretlen.

Magyarországi kerámiaanyag

A magyarországi leletanyag jelentős részét sajnos nem tudjuk teljes pontossággal az ismertett kerámia-

típusok részeként azonosítani, mivel általában kis méretű és elsősorban íves oldaltöredékekről van szó. A perem-, a profil- és a csótálpötredékek esetében tudunk csak biztosabban állítani. A következőkben elsősorban Becsehely⁹ és Petrivente Malo Korenovo-hoz tartozó leletanyagát ismertetem. A Sormás – Török-földeken napvilágra került kevés töredéket P. Barna Judit publikálta részletesen, így ezekre most nem térek ki (BARNA 2005, 22–23, 8. kép 1–7).

A lelőhelyek anyaga közül Becsehely–Bükkaljai-dűlőben a legmagasabb a Malo Korenovo leletek száma, Petrivente–Újkúti-dűlőből is több mint száz darab ismert, Somás–Török-földeken hét töredék került napvilágra, Sormás–Mántai-dűlőben pedig még ennél is kevesebb. Becsehely Malo Korenovo-hoz sorolható leletanyaga jóval jelentősebb és nagyobb mennyiségű – bár ennek zöme még feldolgozás alatt áll –, mint a Petriventén talált töredékek száma. A két lelőhely mindössze 3 km-re fekszik egymástól, így nem csoda, hogy a leletanyaguk nagyon sok hasonlóságot mutat. A sötétszürke színű, barna törésfelületű darabok dominálnak, de a leletanyagban található világosszürke, barna, fekete, szürkésbarna és barnászürke színű töredékek is. Az edények égetésénél zömében a redukciós eljárás volt a jellemző. A jól iszapolt agyaghoz elsősorban finom szemű – ritkábban durva szemű – csillámos homokot tettek soványítóanyagként, de előfordult néhány töredéknél nagyon apróra zúzott kavics is. A fazekasok technikai tudásáról tanúskodik az edények falvastagsága is, amely 0,3 cm-től 1,0 cm vastagságig terjed.

A magyarországi Malo Korenovo legáltalánosabb edényformáinak a tálak és a kisebb csészék számítanak, amelyeknek több típusa jelenik meg a leletanyagokban. Gyakoriak az enyhe S-profilú és gömbös mély tálformák és kisebb méretű csészék (2. kép 1–7b; 3. kép 2–3, 5–9) (HORVÁTH–KALICZ 2003, 6. kép 12, 17, 18, 19; TOKAI 2003, XXII. t. 2–3, XXIII. t. 1; XXIV. t. 5–6). Szintén az egyik legelterjedtebb formának számít a homorú felső részű, bikónikus mély tál (3. kép 1, 4, 10–11) (HORVÁTH–KALICZ 2003, 6. kép 15; TOKAI 2003, XXIII. t. 9–10). Lapos tálhoz tartozó íves peremtöredék is napvilágra kerültek (TOKAI 2003, VII. t. 3–4, XVIII. t. 2, XXIII. t. 3). Jellemző még a gömbös hasú, cilindrikus nyakú, a has legszélesebb részén vízszintesen vagy függőlegesen átfúrt bütyökfülekkel díszített amfóra forma (4. kép 4–6b) (HORVÁTH–KALICZ 2003, 6. kép 13; TOKAI 2003, III. t. 1–3, VIII. t. 2–5, X. t. 2, XIII. t. 2). Sokféle peremtöredék került elő (4. kép 5; 5. kép 1–9): leggyakoribb az enyhén kihajló (TOKAI 2003, XXII. t. 3, XXIII. t. 1, XXIV. t. 1, 4, 8), jellemző még az erősen kihajló (TOKAI 2003, VIII. t. 1–2, XXIII. t. 2), az egyenes (TOKAI 2003, XXIV. t. 2, 6), a tagolt

(TOKAI 2003, XXIV. t. 5, 6), az íves (TOKAI 2003, XXIII. t. 3), a kicsit homorú (TOKAI 2003, XXIV. t. 3) és a megvastagodó (TOKAI 2003, XXIV. t. 7) forma. A leletanyagban kis számú aljtöredék van, melyek lekerítettek, egyenesek vagy laposak (TOKAI 2003, II. t. 1, IV. t. 2–4, V. t. 4, XIX. t. 1, XXV. t.), de enyhén homorú példányok is kerültek elő (TOKAI 2003, IV. t. 1, XIV. t.). A csőtálpas tálak száma meglehetősen kevés, mert ezeknél is csak a karcolt díszítésű darabok esetében állíthatjuk biztosan, hogy a Malo Korenovohoz tartoznak (4. kép 1–3b). A talptöredékek között az alacsony (4. kép 3a–b) (TOKAI 2003, V. t. 3) és a közép magas változat (4. kép 2) (TOKAI 2003, V. t. 2) is megtalálható. Ismerünk csőtálphoz tartozó táltöredéket is, amely az S-profilú altípushoz sorolható (4. kép 1) (HORVÁTH–KALICZ 2003, 6. kép 16), de ennek a talprésze sajnos nem került napvilágra, így pontos magassága és formája nem rekonstruálható.

Kultikus tárgyak

A Malo Korenovo kultikus életről és kultusztárgyairól nagyon keveset tudunk.

Állatplasztika

A Vonaldíszes kerámiák némelyik kultúrájában meghatározott jelentésük van a különböző antropomorf és zoomorf plasztikáknak. A Malo Korenovo leletanyagban eddig mindössze egy állatfigura került elő a névadó lelőhelyről. Ez egy nagyon stilizált, Dimitrijević szerint disznó alak, melynek sérültek a lábai és az alsó része, így ezek alapján feltételezhető, hogy egy másik tárgyra volt felerősítve, talán egy edény plasztikus füle lehetett (DIMITRIJEVIĆ 1979, 322, T. LI:4). Magyarországról eddig nem ismerünk Malo Korenovohoz sorolható állatplasztikát.

Oltár

Általában az oltárok ritka jelenségnek számítanak a Vonaldíszes kerámia kultúráiban. Ha kerülnek is elő ilyen töredékek, akkor azok vagy Starčevo vagy Vinča hatásnak tekinthetők (TEŽAK–GREGL 1993, 26.). A Malo Korenovo anyagból eddig egyetlen kis oltár ismert Tomašica-Ravniceról (DIMITRIJEVIĆ 1969, T. XIX/7, T. XVIII/15; DIMITRIJEVIĆ 1978, 79, Sl. 4/15, 121, Sl. 14/2; MARKOVIĆ 1994, 149, 255, T. 6/10; TEŽAK–GREGL 1993, 70, T. 18/1). Az oltárkának jó párhuzama kerültek elő Petrivente–Újkúti-dűlőből, egy Sopot kultúrához tartozó gödörből (5. kép 7a). A sötétszürke színű, barna töréselfületű, finom szemű csillámos homokkal soványított, 4 kis lábon álló oltár töredékének minden oldala vékonyan és mélyen bekarcolt kampós végű vonalakkal díszített. Teteje enyhén homorú, medenceszerűen kiképzett és a

közepén egy átfúrt apró bütyök van. Az egyik oldalán kerek átmetszetű nyílás található (HORVÁTH–KALICZ 2003, 7. kép 4). Párhuzamként hozható fel még egy Gornij Brezovljanin előkerült oltártöredék is, amely szintén ilyen formát mutat, de az díszítetlen (DIMITRIJEVIĆ 1978, Sl. 21/7; DIMITRIJEVIĆ 1979, T. LII. 12).

Idol

A Malo Korenovo törzsterületi leletanyagában ismeretlenek az idolek. Petrivente – Újkúti-dűlő lelőhely ebből a szempontból egyedül álló, hiszen itt két különböző típusú idol is előkerült, melyeket elsősorban a rajtuk lévő vékonyan bekarcolt, kampóban végződő vonaldíszítés miatt soroljuk a Malo Korenovo leletekhez. Az egyik szürkésbarna, finom szemű csillámos homokkal soványított ülő idol töredéke, melynek csak a csípő és a külön kiképzett lábak egy része maradt meg (5. kép 6a–b). A bevágott vonallal jelölt ölénél elől vízszintesen futó, vékonyan bekarcolt, kampóban végződő vonaldísz látható. Kevés vörös színű festéknyom figyelhető meg az idol különböző részein, elsősorban a kampó körül (függőleges csik formában?) és hátul a láb kezdeténél, a hajlatban és az oldalán (HORVÁTH–KALICZ 2003, 7. kép 3). Ennek az ülő idoltípusnak a formája a Sopot kultúrára, anyaga és díszítése pedig a Malo Korenovora jellemző, így valószínűleg ezek együttélésének a hatását fedezhetjük fel rajta. A másik idol vörösesbarna színű, durvább szemű homokkal soványított (5. kép 5), jobb szeme háromszög kiképzésű, melleit két kis bütyök jelöli, alatta maga előtt összetett kezek láthatók. A haja három bekarcolt vonallal van jelölve, nemi szervét kis benyomással hangsúlyozták, jobb oldalán kampóban végződő karcolt vonaldísz van. A szobor valószínűleg trónuson ült, amelyről rekonstrukció is készült (7. kép 1a) (TOKAI 2003, XVI. t. 2, XXI. t. 2).

Díszítés

Vonaldísz

Malo Korenovo védjegyének a vékonyan, mélyen bekarcolt és a leggyakrabban kampóban végződő vonaldísz tekinthetjük. Ez a díszítésmód eltér a Vonaldíszes Kerámia kultúráinál megszokott vonalaktól. A DVK Keszthely csoportjára az U átmetszetű, szélesebb vonaldísz jellemző, a Malo Korenovora pedig a V átmetszetű nagyon vékonyan és mélyen karcolt vonalak. Úgy tűnik, hogy a DVK vonaldíszeket puha vagy lekerekített végű eszközökkel alakították ki, a Malo Korenovora jellemző vonaldíszeket pedig nagyon vékony és éles tárgygal – pl. halszálkával, éles csonttal vagy kihegyezett fával –

alakíthatták ki. A bekarcolt vonalak után az edények felületét elsímították, ezzel is lágyabbá tették a díszítés jellegét. A bekarcolt vonaldíszek között a kampós végűek a legdominánsabbak, amely „kampókat” jobban megfigyelve kisebb eltéréseket vehetünk közöttük észre. Ezekre a kampókra emlékeztető díszítőelemeket már a DVK Keszthely csoportjának emberei is alkalmaztak. A karcolt díszítések között legjellemzőbbek az egyes vagy kettős-hármas vonalkötegek és ezek kombinációi, gyakoriak még a zezzug, az A és V alakú vonalak, a Z minták, a girlandok és a meanderek.

Festés

A díszítőelemek közül külön ki kell emelnünk a festést. A Malo Korenovo törzsterületén ismeretlen az edények festése. Težak-Gregl szerint a kultúra késői vagy végső fázisában jelenhetett meg csupán, amikor már a karcolás mértéke lecsökkent, de ő hipotetikusnak tarja ezt az időszakot. Csapán Vuković Malo Korenovo település mellett végzett feltárásának jegyzeteiben olvasható vörös festésű töredék (TEŽAK-GREGL 1993, 31, 73), ám e lelőhelyen Sopot-Brezovljani fázis idejére datálható kerámiák is napvilágra kerültek, így a feljegyzésben szereplő kerámiatöredék inkább ez utóbbinak tartható (TOKAI 2003, 26). Figyelembe kell vennünk azt is, hogy Dimitrijević mindössze Malo Korenovo-Galovac 2. objektumát sorolta a végső fázisba (DIMITRIJEVIĆ 1979, 320). Kérdéses tehát, hogy alkalmaztak-e festést kerámiadíszítésre a Malo Korenovo emberei a mai Horvátország területén.

A magyarországi leletanyagban azonban már előfordulnak festett kerámiatöredékek (5. kép 1–4c). Vörös színű földfestéket használtak, melyet égetés után vitték fel a kerámia – sokszor fényezett – felületére. Petrivente – Újkúti-dűlő leletanyagában igen csekély számú darabon figyelhető meg együtt a karcolás és a vörös festés. Nem csak a vékonyan bekarcolt vonaldíszben maradt meg a festésnyom, hanem a felületet is díszítették festéssel. Az itt előkerült töredékeken különböző irányú vonalas és sávós festést alkalmaztak elsősorban a belső felületen. A festett darabok közül kiemelkedik egy peremtöredék a kidolgozottságával és a festés mintázatával. Rajta belül festett ferde vonalak és háromszög minta van, kívül pedig kampóban végződő karcolt vonaldíszek (HORVÁTH-KALICZ 2003, 28, 6. kép 14). Ennek a legjobb párhuzama Becsehelyről került elő (KALICZ 1983–1984, Taf. 3.11; KALICZ 1988a, 109. kép 5; KALICZ 1988b, Abb. 3.5; KALICZ 1998, 53, 17. t. 4). A becsehelyi leletanyag feldolgozása folyamatban van, de a már eddig beletárolt töredékek között is jóval magasabb a festett darabok száma, mint a Petri-

ventén napvilágot látottaké. A kerámiatöredékeken kívül a Petriventén előkerült egyik idolon is vörös festés nyomai figyelhetők meg (5. kép 6b) (HORVÁTH-KALICZ 2003, 7. kép 3). Sajnos a vörös festés a talaj maró hatásának köszönhetően sokszor nagyon rosszul, vagy csak alig maradt meg pl. a karcolt vonalakban.

Plasztikus dísz

Ezek a díszek nem is annyira díszítőelemek, mint inkább gyakorlati funkciót tölthettek be. Az edények oldalán megjelenő bütykök, bütyökfülek és fülek a kerámiák könnyebb megfogását segíthették. Egyébként a bütykök és bütyökfülek, melyek legtöbbször vízszintesen, ritkábban függőlegesen átfúrtak, meglehetősen kevés Malo Korenovo töredéken figyelhetők meg a magyarországi leletanyagban.

Kronológia

A Malo Korenovohoz tartozó leletek relatív időrendi helyzetéről és hovatarozásáról eltérő vélemények alakultak ki. A Malo Korenovo kezdeti szakaszát Dimitrijević kezdetben még a Sopot-Lengyel IA és a Vinča B1 időszakkal párhuzamosította, a végét pedig a Sopot-Lengyel IB-vel és Vinča B2-vel. Szerinte a klasszikus Vonaldíszes Kerámia kultúra II. és III. fázis átmenetével, a késői Zseliz típus kezdetével és a Szakállhát típusal volt egykorú (DIMITRIJEVIĆ 1969, 64–65; DIMITRIJEVIĆ 1978, 122). Marković szerint Horvátországban a korai neolitikum legvégétől az egész közép neolitikum időszakon keresztül élt a Malo Korenovo kultúra népe. Kezdeti szakasza még a Starčevo kultúrával egyidős, klasszikus szakasza a Starčevo végével – ekkor keletebbre már a Vinča A periódus van –, a késői szakasza pedig a klasszikus Sopot kultúra kezdetével, a Ražište típusal és a Vinča B időszakkal egykorú. Feltételezése szerint Kaniška Ivan még együtt élt a Starčevo és a Malo Korenovo kultúra, ezt tekinti a kultúra kezdeti időszakának, a Sopot kultúra Brezovljani fázisa pedig a végét jelzi. Véleménye szerint a Malo Korenovo 500–600 éves élettartalmú, ez mintegy 17–20 nemzedéket, a Brezovljani fázis pedig a 200–300 évével ennek közel a felét, 7–10 generációt jelenthet, ha egy emberöltőt átlag 30 évek tekintünk (MARKOVIĆ 1994, 144–146). Ezt túlzott állításnak tarthatjuk (TOKAI 2003, 6). Pavúk szerint a Malo Korenovo csoport fiatalabbnak tekintendő, mint a legkorábbi Vonaldíszes kultúra, és nem lehet egyidejű a Dráva-Száva közötti Starčevo kultúrával sem (PAVÚK 1994, 144). A Malo Korenovo kultúrának korábbinak kell lennie, mint a Sopotnak állítja Regenye Judit (REGENYE 1998, 111). A Sopot kultúra Kelet-Szlavóniából indult ki, majd elfoglalta

Északnyugat-Horvátországban a Malo Korenovo területeit, és átkelt a Dráván is. Magyarországra a Vinča B1 idején hatolt be és a Vinča C időszakban érte el legnagyobb kiterjedését. A Malo Korenovo legkeletibb lelőhelyei az Orljava folyó és Požega vidékén vannak, mely területekig terjeszkedett a Sopot a korai időszakában, vagyis feltehetőleg a Sopot IA–IB idején már a klasszikus Malo Korenovo élt ott. A Sopot az IB és II fázisában már a Dráva-Száva közén van és leletanyagán érződik a Malo Korenovo hagyomány. A késő Malo Korenovo már nagyon közel áll a Sopot Brezovljani fázisához. Ezen időszakban hanyatlása a terjeszkedő Sopot kultúrának tudható be. Težak-Gregl szerint időben tehát a Malo Korenovo a Sopot IAB és a Vinča A2–B1 szakasszal párhuzamosítható (TEŽAK-GREGL 1993, 74–75). Az itt ismertetett vélemények közül sokkal egyet lehet érteni. Úgy tűnik a Malo Korenovo leletanyag valóban nem lehet egykorú a Starčevo kultúrával és a legkorábbi Vonaldiszessel sem, viszont a Sopot kultúra emlékeinél részben korábbinak tartható.

A Malo Korenovo hovatarozásában sem egységesek a vélemények. Juraj Pavúk szerint ez nem lehet a Vonaldiszes kultúrkör része. Ő hasonlóságot csupán a vonaldiszes használatában fedez fel, az edényformák pedig szerinte a Vinča és a Sopot kultúrák irányába vezetnek. Dimitrijević viszont pontosan ezen ok miatt sorolja a Vonaldiszes kultúrkörbe a Malo Korenovo kultúrát, szerinte ugyanis a Starčevo kultúra hagyománya a gömbös tálforma és az enyhe S-profil. Valamint e mellett szól az is, hogy a Malo Korenovo leletanyagban megtalálhatók azok a nagy űrtartalmú kettőskúpos edényformák is, amelyek a korai Vonaldiszes kerámiáknál megvannak, majd később eltűnnek, s a forma továbbélése nem lehet teljesen véletlen a Malo Korenovo anyagban (DIMITRIJEVIĆ 1969, 61–62). Težak-Gregl egy speciális csoportnak tekinti a Korenovo kultúrát a Vonaldiszes kultúra délkeleti határán (TEŽAK-GREGL 1993, 75).

Magyarország területén a Malo Korenovo anyag – az 1975–1976-os becsehelyi ásatások nyomán – Kalicz Nándor szerint már a Keszthely csoport idején megjelent (KALICZ 1988, 110). A Pertrivente – Újkúti-dűlői leletek zöme alapján viszont változott az álláspontja, ekkor az ilyen típusú töredékeket a Sopot kultúra idejére teszi és a néhány DVK-val együtt talált darabot későbbi telepkeveredésnek vélte (HORVÁTH–KALICZ 2003, 17–20). Az új, 2003–2004-es becsehelyi ásatáson megfigyeltek során most már ismét korábbra, a DVK Keszthely csoportjának idejére, annak végére tehetjük a Malo Korenovo kerámia megjelenését. Ezen a véleményen van P. Barna Judit is a Sormás – Török-földeken talált töredékek alapján. Ő is a Malo Korenovo megjelenését hazánkban először a

DVK Keszthely csoportjának idejére teszi, amelyet egy második hullám követett a Sopot kultúra idején (BARNA 2005, 23).

Becsehely – Bükkaljai-dűlőben jelentős számú DVK Keszthely csoportjának idejére datálható objektumából kerültek elő Malo Korenovo töredékek. Több olyan gödröt is feltártunk, amelyben festett DVK és Malo Korenovo töredékek együtt jelentkeztek. Ezt a megfigyelést támasztja alá a petrológiai vizsgálat eredménye is, amely technológiai hasonlóságot mutat ki a DVK Keszthely csoport és Malo Korenovo kerámiák között. Ezeknél az edénykészítéshez felhasznált anyag nagymértékben hasonlít az ásványok összetételében, mennyiségében, méretében és kerekítettségében.¹⁰ A Malo Korenovo leletek technológiai és anyagi hasonlósága felveti azt a kérdést is, hogy csak importokról és később ezek másolatáról vagy esetleg Malo Korenovohoz tartozó emberek megtelepedéséről is beszélhetünk-e Becsehelyen? Véleményünk szerint a Malo Korenovo leletanyag Vonaldiszes alapon jött létre, de a későbbi korokban már erős hatással voltak egymásra a Sopot kultúra Brezovljani fázisával. A törzsterületei, horvátországi leletanyag közé beillesztve megállapíthatjuk, hogy a magyarországi leletek a Težak-Gregl-féle klasszikus fázis idejére tehetők és sajátos helyi jelleggel bírnak (TOKAI 2003, 58).

Az időrendi helyzet tisztázásában segítségünkre lehetnek a korábbi, hasonló korú magyarországi feltárások eredményei is. Érdekes, hogy sem a Becsehely – Bükkaljai-dűlő lelőhelytől alig 1 km távolságban fekvő, az M7 autópályához kapcsoló ásatás során mintegy 18000 m² nagyságú felületen feltárt Becsehely – Homokos (Becsehely II)¹¹ lelőhelyen (HORVÁTH 2003a, 97), sem Kustánszegen (KALICZ 1991, 5–36), sem pedig az M7 autópálya nyomvonalába eső további klasszikus DVK idejére datálható lelőhelyeken nem kerültek elő Malo Korenovohoz sorolható töredékek. Ez arra utalhat, hogy a környező DVK lelőhelyek nem teljesen egykorúak, és a Keszthely csoport végén megjelenő Malo Korenovo leletek idejét már nem érték meg, szemben Becsehely–Bükkaljai-dűlő lelőhellyel.

Összefoglalás

A horvátországi törzsterületű Malo Korenovo leletanyag Magyarország délnyugati szegletében kevés számú lelőhelyen — Becsehely–Bükkaljai-dűlőben, Pertrivente–Újkúti-dűlőben és Sormás–Török-földeken és Mántai-dűlőben — került napvilágra. Sormás–Török-földekről mindössze hét darab, Pertriventéről több mint száz, a jelenleg is feldolgozás alatt álló Becsehely lelőhelyéről pedig a legnagyobb mennyiségű leletanyag került napvilágra, amely már az

1975–1976-os ásatási eredményekkel Becsehely I, illetve Bükkaljai-dűlő néven bevonult a szakirodalomba. Becsehelyen a 2003–2004-es ásatáson megfigyelték alapján a Malo Korenovo első magyarországi megjelenését már a DVK Keszthely csoportjának idejére tehetjük. Itt egy olyan időhorizontot sikerült megfogtunk, amikor a DVK Keszthely csoportjának végén megjelent az égetés utáni vörös festés és először bukkant fel a Malo Korenovo kerámia. Sőt a lelőhelyen importként előforduló Zseliz és Šarka töredékek is olyan objektumokból kerültek napvilágra, melyekben a DVK Keszthely csoportjának jellegzetes kerámiái – többször festett darabok – és mellettük Malo Korenovo töredékek voltak. A Petriventén feltárt Malo Korenovo leletek nagy része úgy tűnik, hogy Becsehelynél egy kicsit fiatalabb, mert itt a zöme Sopot kultúrához tartozó objektumból került elő.

A Korenovo kerámiaformáinál a horvát leleteket és a Težak-Gregl-féle csoportosítást vehetjük alapul, mely kerámiáknál a késő Starčevo, Vinča, Vonaldíszes

és Sopot kultúra formái jelentek meg. Nálunk elsősorban a gömbös és a bikónikus tálak és csészék, az amfóra forma és a csótalpas edények fordulnak elő. A Malo Korenovo védjegyének a vékonyan és mélyen karcolt, sokszor kampóban végződő vonaldíszek tekinthetők. Ehhez hasonló „kampós“ díszítést már a DVK Keszthely csoportjának edényein is felfedezhetünk. A horvátországi anyaggal összevetve a díszítésről megállapítható, hogy a magyarországi leletek nagyobb változatosságot mutatnak, a vonaldíszek többféle rajzolatúak. A becsehelyi és a petriventei töredékek között több darabon megfigyelhető, hogy karcolás mellett festést is alkalmazták díszítőelemként, amely sajátosnak tűnik a magyar leletanyagban. A két díszítőeljárás többször nemcsak azonos felületen együtt jelentkezett, hanem néhány darabot belül csak festéssel, kívül pedig csak karcollal díszítettek.

A Malo Korenovo jobb megismeréséhez a további hazai és horvátországi feltárások vihetnek közelebb.¹²

Jegyzetek:

- ¹ A dolgozat alapját a szerző 2003-ban írt szakdolgozata adja.
- ² A konferenciakötet 2007-ben fog megjelenni.
- ³ A Sormás–Mántai-dűlőben napvilágot látott csekély számú Malo Korenovo töredék P. Barna Judit: Újabb adatok a dél-dunántúli középső neolitikum időrendjéhez című cikkében fog megjelenni, az Őskoros Kutatók IV. Összejövételének konferenciakötetében.
- ⁴ Becsehely–Bükkaljai-dűlő lelőhely neolitikumának kronológiájáról Kalicz Nándor–Kreiter Eszter–Tokai Zita Mária tartott előadást az Őskor Kutatók IV. Összejövételén Debrecenben, 2005. tavaszán. A konferenciakötet 2007-ben fog megjelenni.
- ⁵ Az M7 autópályához kapcsolódó pótkisajátítási területek érintették a lelőhelyet, így a feltárt felület nagysága és az objektumok száma is nőtt.
- ⁶ Az M7 autópályához kapcsolódó pótkisajátítási területek érintették a lelőhelyet, így a feltárt felület csaknem kétszeresére növekedett.
- ⁷ Az M7 autópályához kapcsolódó pótkisajátítási területek érintették a lelőhelyet, így a feltárt felület nagysága és az objektumok száma is nőtt.
- ⁸ Lásd 3. lábjegyzet.
- ⁹ Becsehely–Bükkaljai-dűlő lelőhely Malo Korenovo leletanyagából elsősorban az 1975-1976-ban napvilágra került darabokat ismertetem, valamint a jelenleg is leltározás és feldolgozás alatt álló 2003-2004-es anyagból a kiemelkedő példányokat mutatom be.
- ¹⁰ A petrológia vizsgálatokat Kreiter Attila végezte, melyek részletes eredményei az Őskor Kutatók IV. Összejövételének konferenciakötetében fog megjelenni 2007-ben.
- ¹¹ Ez a lelőhely is korábról ismert, mert Dr. Kalicz Nándor 1975-1976 folyamán itt is végzett kisebb szondázó feltárást (KALICZ 1977, 119-120; KALICZ 1978-1979a, 15, 293-299, 306; KALICZ 1978-1979b 203, 398, KALICZ 1988a, 184, 219, 223).
- ¹² A dolgozatot Dr. Kalicz Nándor (MTA RI) lektorálta, a fotókat és a képtáblákat Bicskei József, a rajzokat Soós Gábor és Tóth Zoltán készítette. Munkáját ezúton is köszönöm.

Irodalom:

- P. BARNA 2005
P. Barna J.: Sormás–Török-földek településtörténeti áttekintése. A középső neolitikum. ZM 14 (2005) 17–36.
- DIMITRIJEVIĆ 1961
Dimitrijević, S.: Problem neolita i eneolita u sjeverozapadnoj Jugoslavija. OpArch V., Zagreb, 1961.
- DIMITRIJEVIĆ 1968
Dimitrijević, S.: Sopotsko-Lendelska kultura. Zagreb, 1968.
- DIMITRIJEVIĆ 1969
Dimitrijević, S.: Das Neolithikum in Syrmien, Slawonien und Nordwestkroatien. ArchJug 10 (1969), 39–76.
- DIMITRIJEVIĆ 1978
Dimitrijević, S.: Neolit u Sjeverozapadnoj Hrvatskoj. – Das Neolithikum in Nordwestkroatien. Arheološka Istraživanja u Istraz. U. Sjevern. Hrvatskoj. Zagreb, 1978, 71–128.
- DIMITRIJEVIĆ 1979
Dimitrijević, S.: Sjeverna zona. In.: Alojz Benac (szerk.) Praistorija Jugoslavenskih Zemelja. II. Neolit. Sarajevo, 1979, 229–360.
- HORVÁTH 2003a
Horváth L.: Becsehely, Homokos-dűlő. RégKut 2000, (2003) 97.
- HORVÁTH 2003b
Horváth L.: Petrivente, Újküti-dűlő. RégKut 2000, (2003) 191.
- HORVÁTH 2004
Horváth L.: Petrivente, Újküti-dűlő. RégKut 2002, (2004) 254–255.
- HORVÁTH 2005
Horváth L.: Becsehely, Bükkaljai-dűlő. RégKut 2004, (2005) 175–176.
- HORVÁTH – KALICZ 2003
Horváth L.–Kalicz N.: Újkőkori település feltárása Petriventén (Zala megye). – Excavation of a Neolithic site at Petrivente (Zala county). RégKut 2001, (2003) 5–29.
- KALICZ 1976
Kalicz, N.: Archäologische Forschungen. ArchÉrt 103 (1976) 289.
- KALICZ 1977
Kalicz, N.: Becsehely. Ausgrabungen und Bibliographien 1975. MittArchInst 7 (1977) 199–210, 211–212.
- KALICZ 1978-1979a
Kalicz, N.: Funde der ältesten Phase der Linienbandkeramik in Südtransdanubien. MittArchInst 8/9 (1978/79), 13–46, 293–307.
- KALICZ 1978–1979b
Kalicz, N.: Becsehely I. Ausgrabungen und Bibliographien 1976/77. MittArchInst 8/9 (1978/79) 201–203, 395–398.
- KALICZ 1983–1984
Kalicz, N.: Übersicht über den Forschungsstand der Entwicklung der Lengyel-Kultur und die ältesten „Wehranlagen“ in Ungarn. MÖAG, Wien 33–34 (1983–84), 271–293.
- KALICZ 1988a
Kalicz N.: A termelőgazdálkodás kezdetei a Dunántúlon. Doktori értekezés. Budapest, 1988.
- KALICZ 1988b
Kalicz, N.: Beiträge zur Entstehungsfrage der Lengyel-kultur. SlovArch XXXVI-1 (1988) 105–118.
- KALICZ 1991
Kalicz, N.: Die Keszthely-Gruppe der Transdanubischen (Mitteleuropäischen) Linienbandkeramik im Lichte der Ausgrabung in Kustánszeg (Westungarn). CommArchHung 1991, 5–31.
- KALICZ 1998
Kalicz, N.: Figürliche Kunst und bemalte Keramik aus dem Neolithikum Westungarns. Archeolingua Series Minor 10., Budapest, 1998.
- MARKOVIĆ 1994
Marković, Z.: Sjeverna Hrvatska od neolita do brončanog doba. Problem kontinuiteta stanovništva i kultura Sjeverne Hrvatska od ranog neolita do početka brončanog doba. - Nordkroatien vom Neolithikum bis zum Anfang der Bronzezeit. Das Problem der Kontinuität der Bevölkerung und Kulturen im Nordkroatien vom Frühneolithikum bis zur Anfang der Bronzezeit. Muzej Grada Koprivnice, Koprivnica 1994.
- PAVÚK 1994
Pavúk, J.: Zur relativen Chronologie der älteren Linearkeramik. JAMÉ XXXVI.(1994), 135–149.
- REGENYE 1998
Regenye, J.: Some Questions Concerning the End of Neolithic in Western-Hungary (Transdanubia). BAB 1998, 109-117.
- STRAUB 2004
Straub P.: Sormás, Mántai-dűlő. RégKut 2003, (2004) 287.
- TEŽAK-GREGL 1993
Težak-Gregl, T.: Kultura Linernotrakaste Keramike u središnjoj Hrvatskoj. Korenovska kultura. – The Linear Pottery Culture in Central Croatia. The Korenovo Culture. Dissertationes et Monographie 2, Zagreb 1993.
- TOKAI 2003
Tokai Z. M.: A Malo Korenovo kultura és a magyarországi leletanyagának feldolgozása. Diplomamunka, SZTE, Szeged, 2003. Kézirat

Data on the appearance of Malo Korenovo pottery in south-west Transdanubia, Hungary

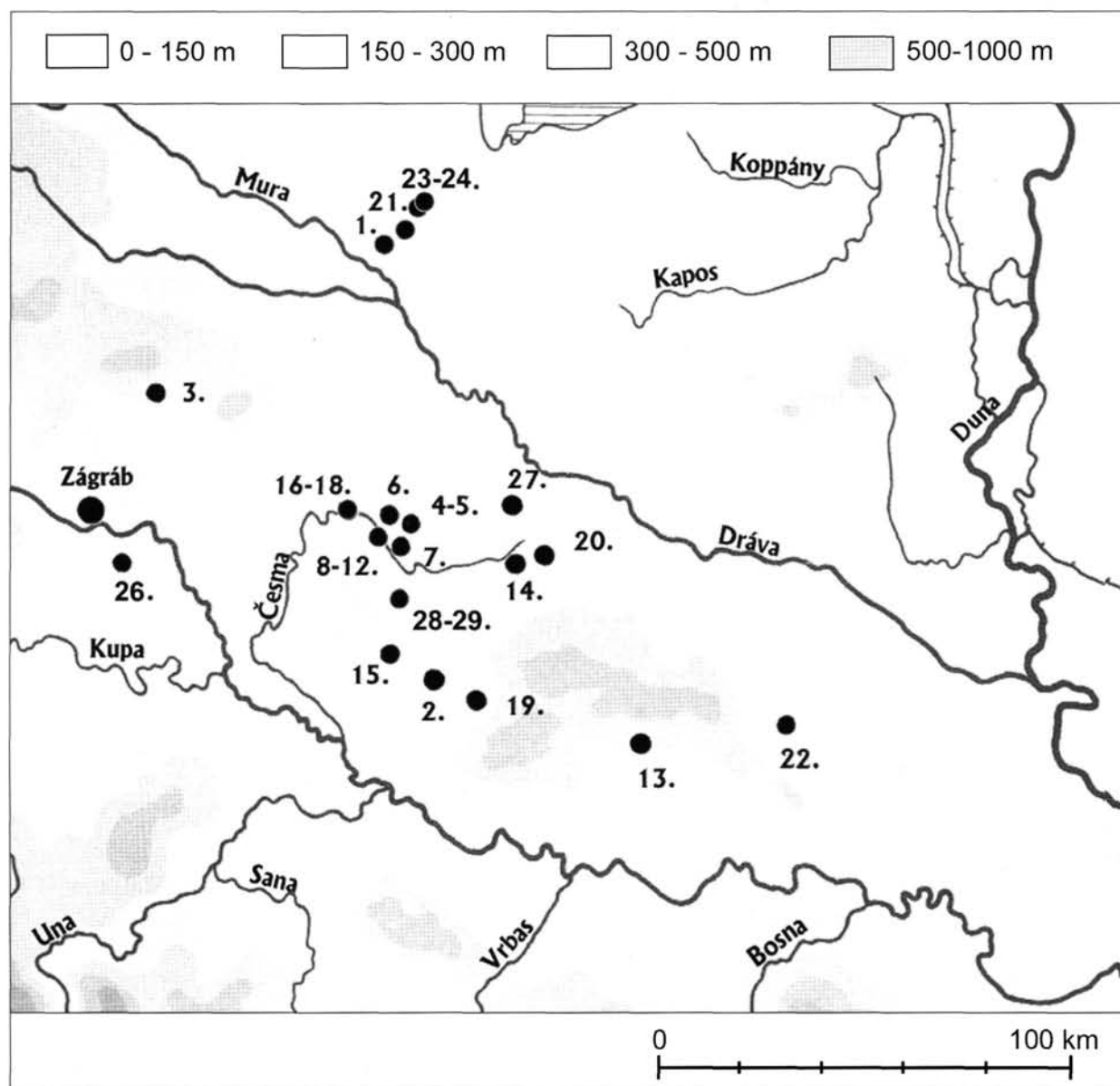
The spatial distribution of Malo Korenovo finds is chiefly confined to the northern and north-eastern part of Croatia, between the rivers of Drava and Sava (Fig. 1). A few sites exhibiting Malo Korenovo pottery are also known from the south-western part of Hungary such as at Becsehely–Bükkaljai-dűlő, Petrivente–Újkúti-dűlő, Sormás–Török-földek and Sormás–Mántai-dűlő. The majority of Malo Korenovo finds were from Becsehely and the newly-excavated material from this site is still being examined. Details of previous excavations at Becsehely between 1975 and 1976 are already published as Becsehely I. and as Bükkaljai-dűlő. The excavations at Becsehely between 2003 and 2004 dated the first appearance of Malo Korenovo finds in Hungary to the Keszthely group of the Transdanubian Linear Pottery culture. At this excavation a time horizon can be assessed, when, at the end of Keszthely group of the Transdanubian Linear Pottery culture red painting appears, (which was applied after the vessel was fired) at the same time as the first Malo Korenovo pottery. Moreover, at Becsehely imported finds such as Zselíz and Šarka pottery appear from features that exhibit the characteristic, often painted, vessels of the Keszthely group of the Transdanubian Linear Pottery culture. From these features Malo Korenovo pottery was also found. At Petrivente the majority of Malo Korenovo pottery seems to be younger than at Becsehely because it appears in the features of the Sopot culture.

In assessing the shapes of Malo Korenovo pottery we can only rely on Croatian finds and on the characterisation of Težak-Gregl. The ceramic forms of late Starčevo, Vinča, Linear Pottery and Sopot cultural groups appear in Malo Korenovo pottery. At Becsehely mainly deep bowls with a slight S profile or globular bodies, small cups (Figs. 2. 1–7b; 3. 2–3, 5–9), biconical bowls (Fig. 3. 10–11) and amphorae (Fig. 4. 4–6b) appear. Less often flat bowls and pedestalled bowls (Fig. 4. 1–3b) are also present. Malo Korenovo vessels are decorated with thin deeply-incised lines that often end in a hook. This is considered to be the „trade-mark“ of the Malo Korenovo. This method is distinct from the familiar decorations of the Linear Pottery culture although similar „hook“ decoration can be observed on the pottery of the Keszthely group of the Transdanubian Linear Pottery

culture. The characteristic decoration of the Keszthely group of the Transdanubian Linear Pottery culture is U-shaped in section and the incisions are wide, executed with soft round-ended tools. Malo Korenovo decoration on the other hand is V-shaped in section and the incisions are thin and deep, being executed with very thin and sharp tools. In comparing the Croatian Malo Korenovo finds with the ones from the Hungarian sites it seems that the latter show increased variability. On many sherds from Becsehely and Petrivente it can be observed that incised decorations were complemented by painting (Fig. 5. 1–4c), a combination that is considered to be specific to Hungarian finds. The combination of the two decorations is not limited to one surface: in some cases painted decoration appears on the interior of the vessels while the exterior is decorated with incisions.

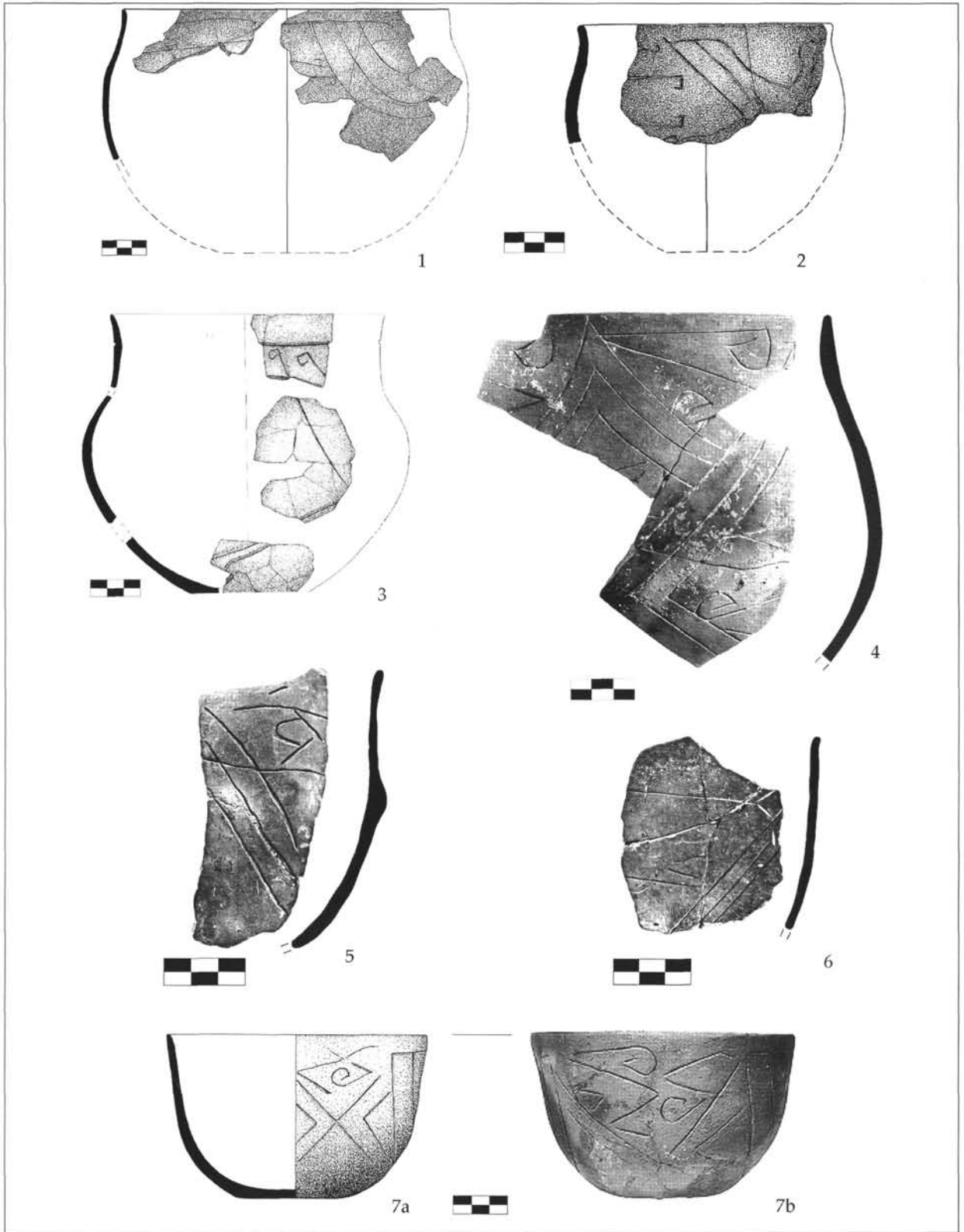
Amongst the finds there is a small altar which is considered to be remarkable. It is a fragment of a rectangular altar and has four legs (Fig. 5. 7a–e). Its sides are decorated with characteristic incised Malo Korenovo hooks. Two figurine fragments must also be mentioned. One of them is sitting (Fig. 5. 6a–b) and shows Sopot characteristics in terms of its shape but its fabric and decoration show Malo Korenovo attributes. It is assumed that in this figurine the effect of symbiosis of the two cultural groups can be recognised. The other figurine is schematic, her breasts are articulated by two small knobs, below her breasts her arms are folded across in front of her. On her sides characteristic Malo Korenovo hooks are incised. This figurine was probably sitting on a throne, which has been reconstructed (Fig. 5. 5).

It is argued that the Malo Korenovo developed on the base of Linear Pottery culture, but later it had a strong cultural relationship with the Brezovljani phase of the Sopot culture. In considering the material culture of the Malo Korenovo in its main occupational area in Croatia it is assumed that the Hungarian finds of the Malo Korenovo can be dated to the beginning of the classical phase of the cultural group, although the Hungarian finds have characteristic local attributes. Further excavations in both Hungary and Croatia would shed more light on the development of the Malo Korenovo.

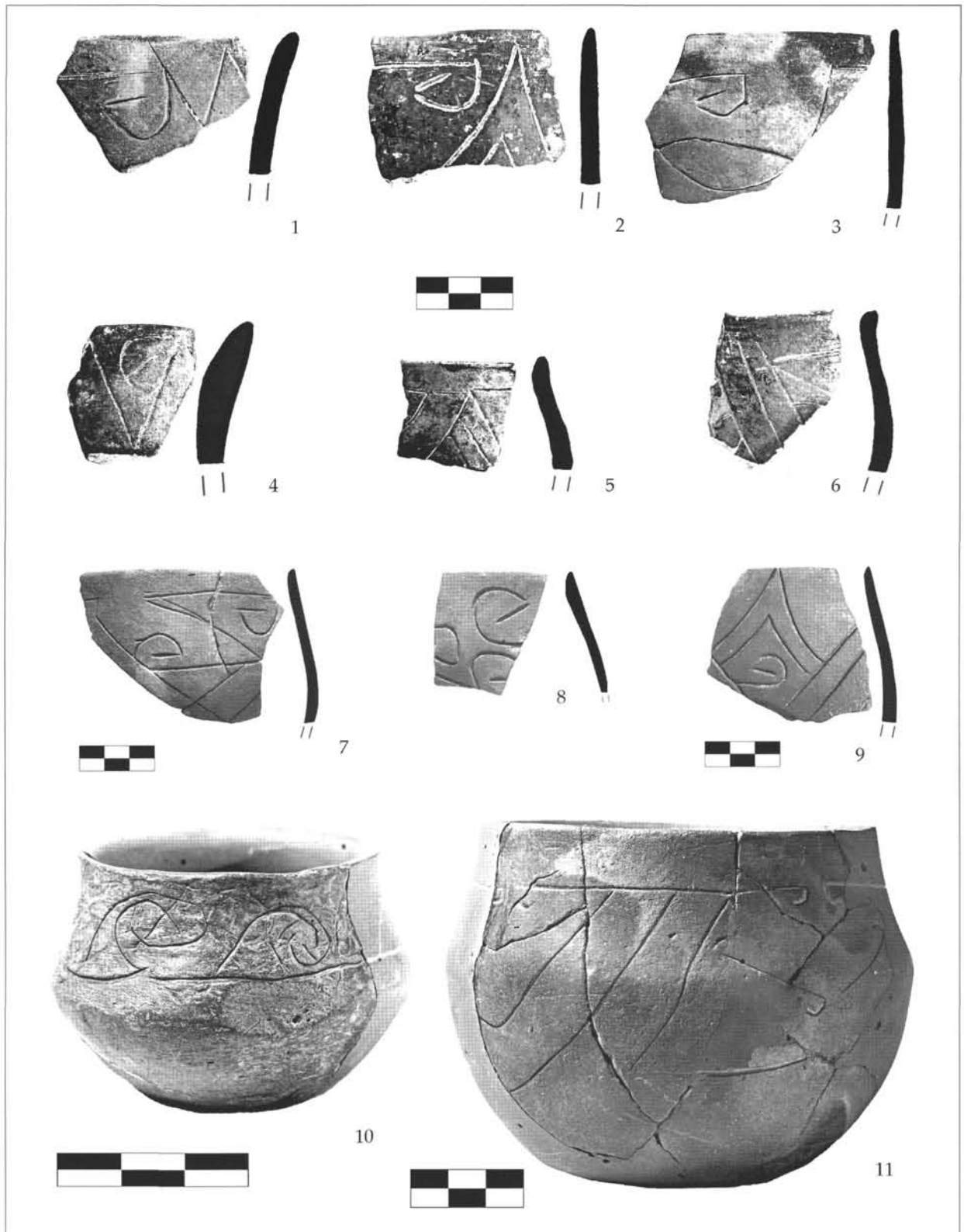

1. Becsehely–Bükkaljai-dűlő	11. Drljanovac–Jakšeković birtok	21. Petrivente–Újkúti-dűlő
2. Brekinjska–Brda	12. Drljanovac–Jelič birtok	22. Podgorač–Ražište
3. Budinščina–Horvát Péter birtoka	13. Jakšić–Čaire	23. Sormás–Mántai-dűlő
4. Bulinac–Régi temető	14. Jasenaš–Nagy címer	24. Sormás–Török-földek
5. Bulinac–Selišće	15. Kaniška Iva–Osušak	25. Smiličić (nincs a térképen)
6. Dautun–Tuk	16. Malo Korenovo–Dabrovac	26. Staro Čiče–Gradišće
7. Donja Kovačica–Jávorski birtok	17. Malo Korenovo–Galovac	27. Špišić Bukovica–Bačarov Jarak
8. Drljanovac–Hanževački birtok	18. Malo Korenovo–Vojvodinac	28. Tomašica–Berek
9. Drljanovac–Vužar birtok	19. Pakrac–Gavrinica I.	29. Tomašica–Ravnice
10. Drljanovac–Ivančić birtok	20. Pepelane–Lug	

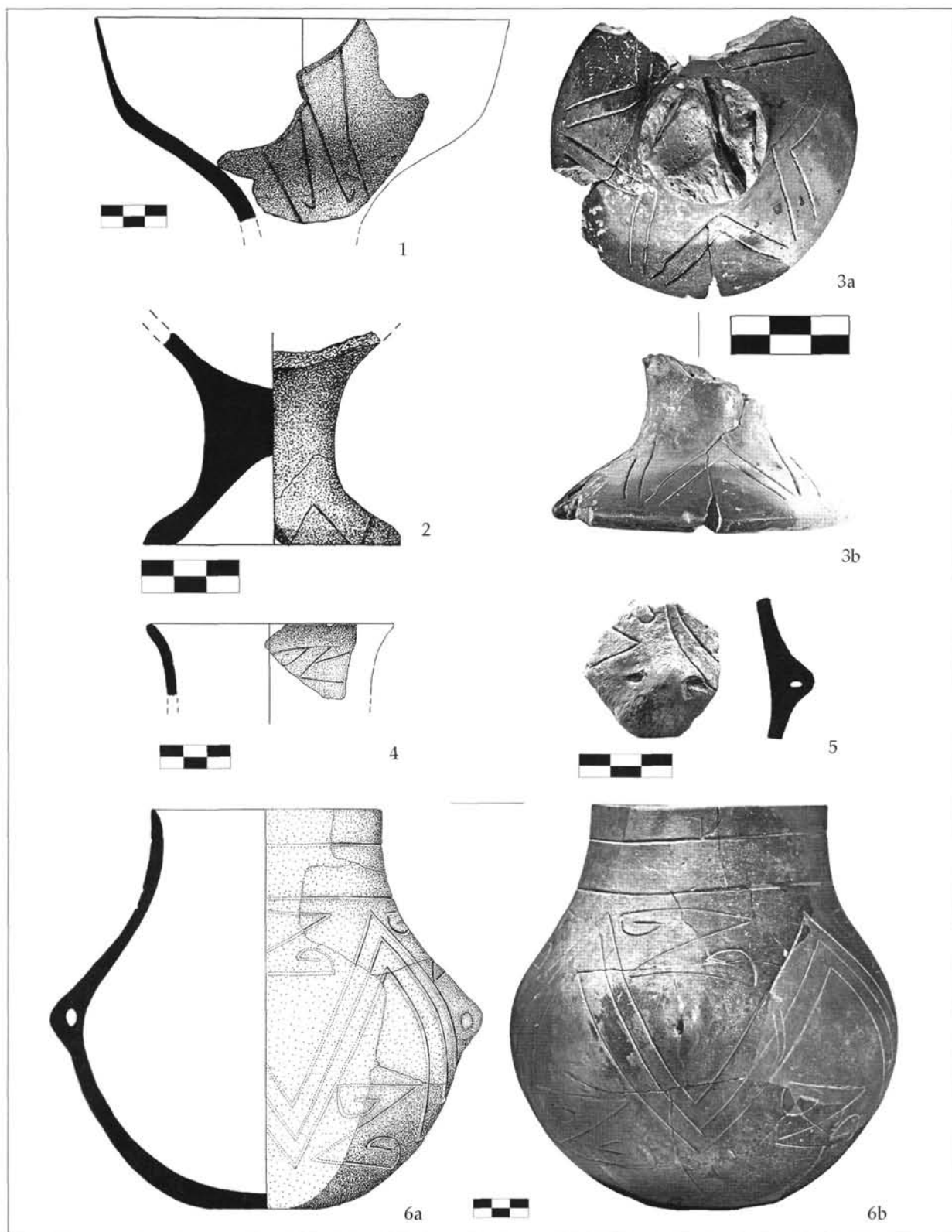
1. kép : Malo Korenovo kerámiák lelőhelyei
Fig. 1: Malo Korenovo sites

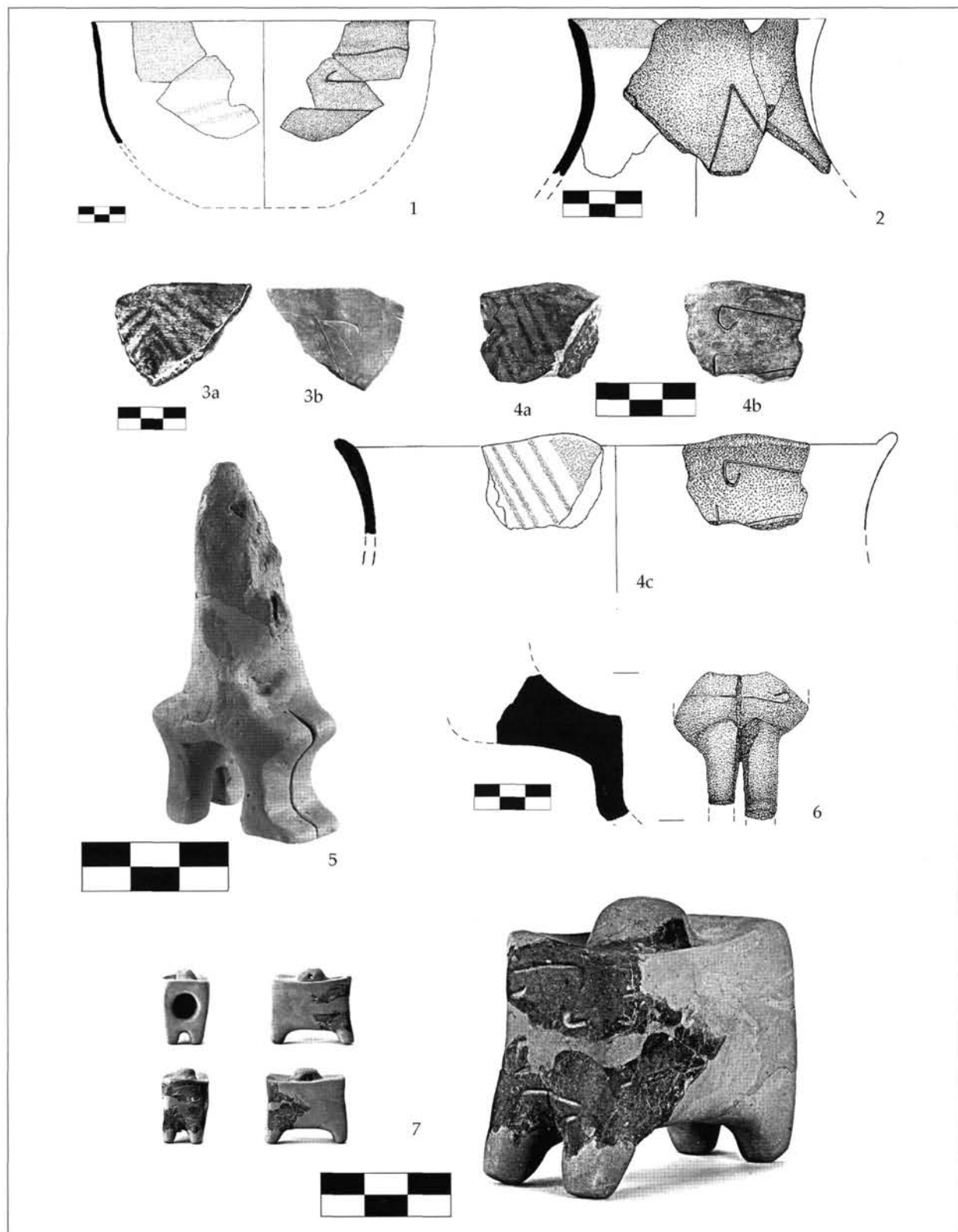
2. kép: Malo Korenovo kerámiaformái: gömbös tálak
 Fig. 2: Malo Korenovo ceramic forms: spherical bowls
 1–3: Petrivente–Újkúti-dűlő; 4–7b: Becsehely–Bükkaljai-dűlő

3. kép: Malo Korenovo kerámiaformái: bikónikus tálak és különböző típusú peremtörödékek
 Fig. 3: Malo Korenovo ceramic forms: biconical bowls and different types of rims
 1-9: Becsehely-Bükkaljai-dűlő; 10-11: Petrivente-Újkúti-dűlő

4. kép: Malo Korenovo kerámiaformái: csőtálas tálak és amfórák
 Fig. 4: Malo Korenovo ceramic forms: pedestaled bowls and amphorae
 1-2, 5: Petrivente-Újkúti-dűlő; 3a-4, 6a-b: Becsehely-Bükkaljai-dűlő

5. kép: Malo Korenovo festett kerámiái és különleges leletei
 Fig. 5: Malo Korenovo painted vessels and special finds
 1–2, 4a–7: Petrivente–Újkúti-dűlő; 3a–b: Becsehely–Bükkaljai-dűlő

